

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Sønderjydsk

MÅNEDSSKRIFT

Udgivet af Historisk Samfund for Sønderjylland
ved H. Neumann og Peter Kr. Iversen

INDHOLD:

- H. V. Gregersen*: Landstinget på Urnehoved.
H. Lausten-Thomsen: Et svensk initiativ.
E. Juhler: Claus Møller.
Jørgen Jørgensen: Resholm mellem jul og nytår.
Nyt fra landsarkivet.

Sønderjydsk månedsskrifts ekspedition: Museumsinspektør H. Neumann, Åstrupvej, Haderslev.
Arkivar Peter Kr. Iversens adresse er: Landsarkivet, Aabenraa.

NR 2

1. FEBRUAR 1949

25. ÅRG.

Adda

Korsetterne virker slankende,
siddet eminent og er beha-
gelige i Brug.

Peter **KJÆR**
URMAGER & OPTIKER

TØNDER TELF. 6.

Læs

Dannevirke

Sønderjyllands ældste Blad

GRAM
KØLEANLÆG

Brødrene Gram A/S
Vojens

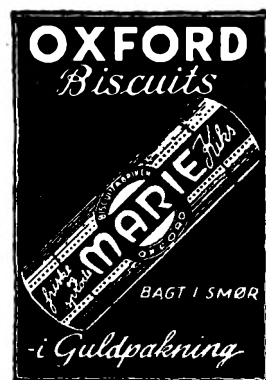
Jyden ^{7/8}

AALSTRUP

HUSK VORE CISTERNER

»Phønix Model 33«. »Ideal 1935« og
»Phønix-Duplex« (dobbeltskylende).

Maskinfabriken Phønix Odense

Horsens Folkeblad

Nettooplag 13124 Eksemplarer
Byens og Egnens største Blad

HEJMDAL

Landsdelens Blad

DANSK MASKINPLAG ^A/_S

(Jørgen M. Hansen)

Aabenraa

Telf. 2044

Harald Bo Bojesen

Boghandel

Telf. 3352 - 3353

A A B E N R A A

Carl J. Ulrich & Søn

Aktieselskab

Haslev - Telefon 600

LANDSTINGET PÅ URNEHOVED

AF HANS VALD. GREGERSEN

1. Tingets oprindelse og træk af dets funktion.

Et af de interessanteste og også et af de mest omdebatterede spørgsmål indenfor sønderjysk middelalderhistorie er landstinget på Urnehoved. Skønt en udredning af landstingets juridiske og politiske stilling i det daværende samfund i og for sig kunne være af større almenhistorisk interesse, er det imidlertid spørgsmålet om, hvor landstinget har været afholdt, der har optaget sindene mest. Kildestoffet er vel også for sparsomt til en grundig redegørelse af, hvilke beføjelser landstinget var i besiddelse af.

Muligvis har landstinget på Urnehoved rødder langt tilbage i tiden og har måske oprindeligt tjent som fællesting for de tre sønderjyske sysler. Landstingets lokalisering til bakkedraget Urnehoved i den østlige del af Ellum syssel omtrent lige langt fra Barved syssel mod nord og Isted syssel imod syd gør denne teori sandsynlig. Tinget må så i hvert fald være yngre end det nærliggende Ollemersdige, hvis anlæg fra før vor historiske tids begyndelse tyder på en tidlig deling af Sønderjylland.

Da der fra Knud den Stores tid kan tales om et særligt sønderjysk jarledømme²⁾, vil det være naturligt også fra hans tid at regne med eksistensen af et sønderjysk landsting. Knytlingasagaens meddelelse om Svend Estridsøns død i 1074 i Søderup (Suddatorp), efter at der var afholdt ting, kan vel derfor kun hentyde til det nærliggende Urneting.

Selv om landstinget på Urnehoved ikke opnåede fuldstændig ligestilling med de øvrige tre landsting ved Viborg, Ringsted og Lund, synes det dog efter Knud Lavards tid (jarl

ca. 1115—1131) som følge af Sønderjyllands stadig løsere tilknytning til riget at få en vis indflydelse på kongevalg. Den samtidige Saxe fortæller således, at Valdemar den Stores søn Knud også blev hyldet på Urnehoved³⁾. Et andet vidnesbyrd om landstingets myndighed er bestemmelsen i Ribebrevet af 1460 om, at ingen skat eller bede måtte pålægges af landsherren »uden endrægtig fuldbyrd af alle råder og mandskab, gejstligt og verdsligt«⁴⁾. Det var således endnu på denne tid ikke stormændene alene, der havde den afgørende indflydelse på tinge.

Professor Johs. Steenstrup opfattede imidlertid Urnehoved landsting som et udelukkende politisk ting uden dømmende myndighed. I 1424 udtales der nemlig, at den, der forurettedes ved en dom i Sønderjylland, skulle indanke sagen for Viborg landsting, mens Urnehoved ikke er nævnt⁵⁾. Dog synes det af bestemmelserne i 1460, som om der i hvert fald nu tilkom landstinget på Urnehoved fuld ligestilling med de øvrige landsting, ligesom man jo nu også opfattede Sønderjylland som et selvstændigt statslegeme.

Imidlertid gik udviklingen mere og mere i retning af adelsvælde. Det sønderjyske landsting overtog den tyske betegnelse landdag og blev efterhånden et organ for det slesvig-holstenske ridderskab. Tydeligst kom denne udvikling til orde i adelens privilegiebrev fra 1524, hvori det bestemtes, at landdagen årligt skulle afholdes i Flensborg otte dage efter påske. Den selvejende bondestand var hermed fjernet fra al deltagelse i det offentlige liv og havde således udspillet sin rolle sammen med det gamle urneting.

2. Urnetinget i rigshistorien.

Som allerede nævnt må Knytlingsagaens omtale af Svend Estridsøns død i Søderup i 1074, efter at der var afholdt ting, utvivlsomt sættes i forbindelse med Urnetinget. Imidlertid er de kommende års spredte efterretninger om dets eksistens kun yderst sparsomme.

Sakse bringer den første meddelelse, hvori Urnetinget navngives, idet han fortæller, at Harald Kesja i 1134 lod sig kære til kongen ved Urnetingets stemmer (Urnicae conciones suffragiis). Kun tre år efter, i 1137, skal ifølge Sven Aggesøn, kong Erik Emune være blevet dræbt her på Urnetinget (in Urnensi placito)⁵). Den omtrent samtidige Roskildekrønike beretter imidlertid, at han dræbtes på et ting nærved Ribe (in placitum juxta Ripam)⁶). Hvis der med dette ting nærved Ribe har været ment Urnetinget, må kong Eriks lig være blevet ført til Ribe domkirke ad den gamle Ribervej, der ved Nybøl tæt nord for tingstedet bøjede af fra Hærvejen og ved Hellevad forcerede Toftlund bakkeøes stejle skrænt for derefter i stik nordvestlig retning at sigte mod den gamle søstad tæt ved Vesterhavet. Hvorvidt kongemordet imidlertid har fundet sted på Urnetinget eller på et ting i Ribes mere umiddelbare nærhed bliver næppe nogensinde opklaret, men skønt Roskildekrønikens udsagn er omtrent samtidigt, kan dens oplysning jo udmærket være præget af ukendskab til lokale forhold i Sønderjylland⁷). Senere slægter har for øvrigt mindet kongemordet i følgende gamle rim:

*»På Urnehoved, Jyllands ting
som jeg blandt folket stod i ring,
mig slog der Plog hin Sorte.«*

Næsten et halvt århundrede går hen, inden tinget igen omtales. Det er den nu samtidige Sakse, der fortæller om Knud den Sjettes valg til konge i 1182. Mens folket på Viborg landsting havde taget venligt imod Valdemar den Stores søn, var der »på Urneting nogle, der i løn så skævt til ham, men de måtte holde deres misnøje nede, da alle de andre tog vel imod ham«⁸).

Den følgende tid tier ganske om landstinget på Urnehoved. Kun hos Huitfeldt, der skrev sin »Danmarks Riges Krønike« omkring 1600-tallet, omtales det et par gange på grundlag af nu tabte kilder. Han fortæller således fra året 1254, at Valdemar III. blev forlenet med det sønderjyske hertugdømme, og at der »fra Urne landsting oc fra hannem skulde skee appellatz hid udi riget«. Ligeledes beretter samme historiker i anledning af et forlig i 1306 mellem Erik Menved og hertug Valdemar IV., at kongens bønder »skulde til Urneting kende ret«. Sidstnævnte meddelelse bygger dog muligvis kun på Huitfeldts egen slutning.

Urnetinget omtales først igen i slutningen af 1300-tallet i fire plattyske dokumenter. I 1393 frasagde hertug Erik af Sachsen-Lauenburg sig alle krav på Slesvig »to Urnehøvede uppe deme lantdinge«⁸), og i 1397 udstedte hertuginde Elisabeth af Mecklenburg tre omtrent enslydende breve, der blev givet »op deme landesdinghe to Urenhøvede (Urnehovede) in Sunderjutlande«⁸). Interessant er den nye betegnelse Urnehoved landsting, der jo må siges at være den gængse i nutiden. Sandsynligvis er de plattyske dokumenters form en analogidannelse til navnet på det holstenske ting i Bornhøved. Imidlertid er den gamle Urneslægts forbindelse med egnen nu også ophørt, således at man ved denne tid kun har kunnet forbinde navnet på landstinget med stednavnet Urnehoved. Navneformen forekommer igen i den såkaldte kielske forbedring af Ribebrevet fra 1460, hvori Christian I. lover at mødes med det menige folk »an dem hertichdome to Urnehovede«. »Hertichdome« må her være en plattysk betegnelse for hertugdømmets ting svarende til et ældre dansk udtryk som herredag (»hertugdage«)⁹).

Det sidste Urneting skal have fundet sted i 1523. Det var på dette ting på »Urnehøvedet bey Tollenstadt (Toldsted)«, som Niels Heldvad kalder det i sine årbogsoptegnelser for 1524¹⁰), at herredsfoged Nis Henriksen

fra Hajstrupgård blev forjaget af det forsamlende folk, fordi han havde søgt at få det til at afblæse oprøret mod Frederik I. Året efter blev tingets myndighed som allerede nævnt flyttet til landdagen i Flensborg, hvor adelen vel bedre har kunnet gøre sig gælden end på det gamle Urneting.

De få gange, tinget omtales i middelalderlige kilder, nævnes der således intet om dets nærmere placering. Kun Knytlingasagaens meddelelse om Sven Estridsøns død i Søderup og selve navnestammen Urne giver et fingerpeg. I den ældre historiske litteratur, der fremkom i de første par hundrede år efter tingets eksistens, meddeles der altid, at tinget afholdtes ved Toldsted eller lige syd derfor. Det gælder Niels Heldvad i sine årbogsoptegnelser i »*Sylva chronologica*« fra 1624 og Caspar Danckwerth i sin »*Newe Landesbeschreibung*« fra 1652. Sidstnævnte hævder, at det afholdtes »bey Tollstede an der Osterseiten am Holtze«¹¹). I Pontoppidans »*Danske Atlas*« fra 1781 henlægges tingstedet ved en misforståelse af kildestoffet til både Hjordkær og Uge sogne¹²). Oplysningerne herom stammer dels fra Niels Heldvad og Caspar Danckwerth, der jo begge placerede tinget i nærheden af Toldsted i Hjordkær sogn, og dels fra Ugepræsten Nicolaus Nissen, der i en indberetning fra 1754¹³) henlagde det til bakkedraget Urnehoved, som jo imidlertid for største delen ligger nord for Uge sogn.

3. Løgpold

Ved 1800-tallets begyndelse rådede der således fuldstændig uvidenhed om Urnetingets nøjagtige beliggenhed. Chr. Paulsen og N. Falck søgte det ved stednavnet Riddersal nær ved Årslev¹⁴), mens Worsaae vilde henlægge det til Toppehøj og Bredhøj sydvest for Bolderslev¹⁵).

Imidlertid var man allerede i 1830'erne stødt på stednavnet Løgpold, hvor Hærvejen gennemskærer Urnehoved lidt nord for skellet mellem Bjolderup og Uge sogne. I den

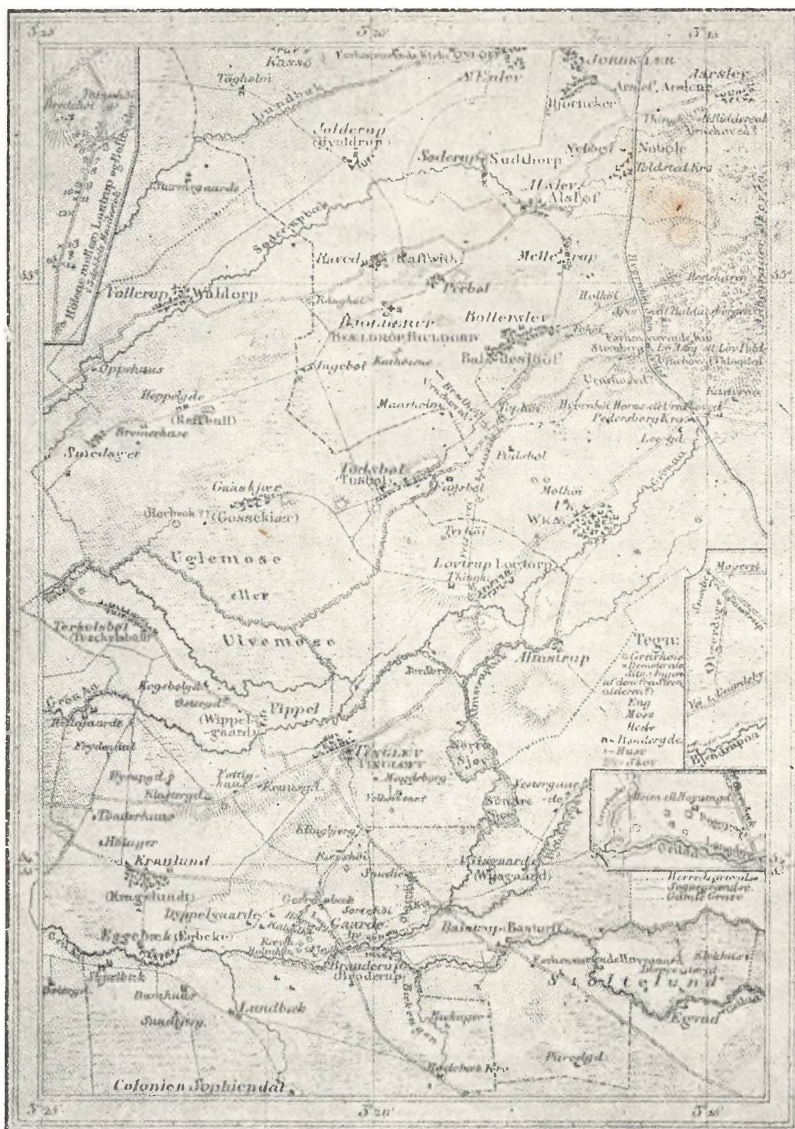
folkelige forestilling blev Løgpold til »Lovpold«. Denne tydning og beliggenheden ved Hærvejen måtte gøre det indlysende for enhver, at det var til dette sted, Urnetinget måtte henlægges.

Om Løgpolds ældre historie vides faktisk kun, at den har tilhørt Bolderslev Frigård, idet denne gårds ejer i 1753 her lod bygge Stenbjerg kro, der dog allerede en tredive år senere blev nedrevet¹⁶). Bolderslev Frigård bestod på den tid af 3 otting privilegeret frijord og 2½ otting bondejord (selvejerjord), det såkaldte Bondesbol. I 1800 blev frigårdens areal delt, idet Bondesbol blev solgt fra og udparcelleret til fire købere. Ved matrikuleringen i 1876 dukker navnet »Laugpold« op for en af disse parceller. Løgpold har således ikke hørt til Bolderslev frigårds 3 otting privilegeret frijord¹⁷). Enhver forbindelse mellem Løgpold og frigården i Bolderslev er dermed udelukket for den ældre tids vedkommende, idet Bondesbol først kom til frigården i slutningen af 1600-tallet.

Selve stednavnet Løgpold forekommer imidlertid først skriftligt så sent som i Schrøders Topografi fra 1837¹⁸), mens det hverken findes i de mange akter, der vedrører den gamle kro ved Hærvejen, eller i udskiftningsakterne, der ellers plejer at være en vigtig kilde for stednavneforskningen. Topografen Johs. v. Schrøder er sikkert stødt på navnet Løgpold under indsamlingen af materialet til sin bog. I 1830'erne opholdt han sig netop i egnen nord for Flensborg som chef for en afdeling soldater i anledning af en koleraepidemi¹⁹). Ved den lejlighed er det sandsynligt, at han er truffet sammen med sognefogeden i Nybøl ved Hærvejen. Sognefoged og sandemand Asmus Eschelsen har åbenbart været kendt for sin interesse for hjemegnens historie, thi nogle år senere, i sommeren 1846, blev en anden holstensk historiker, premierløjtnant v. Timm under en såkaldt antikvarisk rejse gennem hertugdømmerne af Ris herredsfoged v. Wardenburg henvist til at opsøge sognefogeden i Nybøl. De to historisk

interesserede mænd, der et par år senere skulde komme til at stå i hver sin nationale lejr. kom således en sommerdag i 1846 til at vandre sammen den halve miles vej mod syd op ad Hærvejen til Løgpold²⁰). Asmus Eschel-

sen, der nogle år senere blev egnens ledende mand i det folkeligt danske arbejde, er derfor sandsynligvis den, man bør tillægge æren for at have henledt offentlighedens opmærksomhed på dette sted²¹).

Jes N. Schmidts kort over Urnehoved egnen og Ollemersdiget

i Antiquarisk Tidsskrift 1849—51 tegnet på grundlag af Gliemanns og Olsens kort med rettelser fra Videnskabernes Selskabs specialkort. De forskellige tingpladsforslag før 1850 er vist: Riddersal ved Arselev, Bredhøj sydvest for Bolderslev og Løgpold ved Hærvejen. Det bemærkes, at byernes ældre navne er tilføjet under den nuværende navneform, navne yngre end år 1300 er sat i parentes. Ollemersdiget (Olgerdiget) er vist syd for Tinglev.

Imidlertid er det værd at lægge mærke til, at Løgpold som tingplads både hos Schrøder og Timm alene begrundes ved at tyde navnet som Lovpold, en tydning, som også den unge sønderjyske topograf Jes N. Schmidt godkendte²²). Skønt den lærde præst i Burkal, Johs. Kok, allerede kort tid efter afviste denne fejlagtige fortolkning²³), vedblev den dog at være almindelig helt op til nyeste tid.

Under forarbejderne til sit afsnit af den store Sønderjyllands Historie søgte dr. phil. Vilh. la Cour, der var klar over, at det gammeldanske ord for lov, loqh, aldrig kunne blive til løg, — at tyde forstavelsen i Løgpold som en gammeldansk form løgh — med betydningen »fredhelligt sted«²⁴).

Det bredt anlagte værk »Sønderjyske Stednavne« fra 1936, udarbejdet af kyndige danske filologer, afviste imidlertid også denne tydning, idet et gammeldansk løgh — i Løgpold ville forudsætte en moderne sønderjysk udtale »lypold« eller »løjpold« i lighed med den nuværende udtale af det oprindelige Løghum. Stednavneudvalget mente derfor ligesom i sin tid Johs. Kok, at plantenavnet løg ligger til grund for stednavnet Løgpold. Men hermed var også den grund fjernet, hvorpå man hidtil havde bygget alle tingpladsteorier.

Der vedblev imidlertid også herefter at stå gny om navnet Løgpold. Gdr. H. P. Jørgensen, Olmersvold, søgte i 1940 at begrunde Løgpold ud fra studier i Bolderslev udskiftningsakter. En af H. P. Jørgensens påstande gik ud på, at Løgpold på udskiftningstiden efter frigårdens daværende ejer førte betegnelsen »Nikolaj Petersens Stuflyk«²⁵). Førstelærer Hans J. Bertelsen, Rebbøl, har imidlertid på grundlag af det samme kildestof påvist, at denne mark skal søges et helt andet sted, ligesom han klart og tydeligt afviste nogle andre påstande, som H. P. Jørgensen hævde fremsat²⁶).

Herefter kan Løgpold altså nu kun have interesse som historisk kuriosum. Som et synligt vidnesbyrd for eftertiden om de sidste

hundrede års fejltagelser inden for Urnehovedforskningen er der nutildags blevet anlagt en mindepark på Løgpold, hvor en række sten taler om begivenheder, der er foregået på det gamle Urneting.

Som nævnt har Løgpolds beliggenhed ved Hærvejens forcering af Urnehovedbakkedraget for en væsentlig del været medvirkende til, at man har tillagt dette sted betydning som tingplads. Kun civilingeniør Vilh. Marstrand er gået imod dette sted ved at påpege det i og for sig rigtige, at vejstrækningen fra Toldsted forbi Løgpold og Petersborg til Povlskro næppe er af særlig stor ælde. Den har intet oldtidspræg, men er snarere fra studedriftens tid og vel derfor anlagt engang i 1400-tallet. Dette førte imidlertid til, at Vilh. Marstrand flyttede rundt på Urnetinget ud fra såkaldte vejgeografiske synspunkter. Indtil ca. 1028 skulle tinget have været afholdt på Tinghøjen ved Lovtrup, derefter til ca. 1487 på Brunlyngen ved Søes og så først i de sidste år indtil 1523 på Løgpold²⁷).

Alene dette, at Urnetinget næsten alle de gange, det nævnes i middelalderlige kilder, ikke skulle have været afholdt dær, hvor stednavnet nu findes, og hvor Urneslægten levede i middelalderen, ville dog være højst besynderligt. Der råder da almindeligvis heller ingen tvivl om, at det er tingstederne for henholdsvis Slogs og Ris herreder, Marstrand har villet henlægge Urnetinget til. Hans teorier om Urnetinget har da heller ingen tilslutning fået.

4. Stormandsslægten Urne i Bjolderup sogn.

Da Urnehovedproblemet uden tvivl må knyttes sammen med meddelelserne om den middelalderlige Urneslægt i Bjolderup sogn, vil det være naturligt her at gengive, hvad der er overleveret eftertiden om denne slægt.

Sognets ældste skriftlige meddelelse findes på en runesten, der er sat til minde om et medlem af Urneslægten. Denne såkaldte Bjolderupsten har haft en ret bevæget histo-

rie. Oprindelig skal den have været anbragt som dørtrin ved indgangen til kirken, men blev i 1717 flyttet ud til kirkegårdsdiget, hvor den fik sin plads til venstre for lågen. I 1825 fik den historisk interesserede præst, Jch. Heinr. Prehn, imidlertid stenen anbragt i våbenhuset, hvor den stod, indtil den i 1841 blev sendt til det nyoprettede »Museum der vorgeschichtlichen Altertümer« i Kiel. Desværre befinder dette vigtige mindesmærke fra vor fortid sig således nutildags på fremmede hænder.

Bjolderupstenen har efter formen at dømme vist nok oprindelig gjort fyldest som

Bjolderup stenen
(»Danmarks Runeindskrifter, Atlas«)

dæksten over en grav. Den er fremstillet af en grovkornet, rødlig granit og måler 186 cm i længden. Bredden er foroven 71 cm,

mens dens tykkelse ved enderne kun er 14-16 cm og på midten 27 cm. Overfladen er buet og prydet med et reliefhugget kors, fra hvis stang fire økseformede blade skyder sig frem. Korset er et såkaldt livtræ-kors, idet det forneden har tre rødder. På stenens topende findes en ca. 15 cm høj runeindskrift der står på hovedet i forhold til ornamentet. Runerne lyder kort og godt: ketil urnæ ligir hir, »Ketil Urne ligger her«²⁸). Runestenen, som man har dateret til ca. 1200, overleverer således eftertiden navnet på et medlem af en slægt, der middelalderen igennem har været den toneangivende på egnen ved Urnehoved.

Om denne slægt har Løgumbogen, en samling breve vedrørende Løgumkloster, der kendes i afskrift fra 1600-tallet, levnet eftertiden nogle efterretninger fra slutningen af 1200-tallet²⁹).

Omkring 1280 testamenterede en i øvrigt ukendt mand, Knud Snubbe, en hel del jordegods til Løgum kloster, mens en række sønderjyske kirker, klostre og hospitaler fik betydelige pengegaver. I følge testamentets bestemmelser havde Knud Snubbe tiltænkt klosteret 3 otting jord i hver af sine to bol i Bolderslev bymark, Haldensbol mod øst og Ættebol mod vest, samt 23 otting skov, som han ejede i Urne, altså i nærheden af tingstedet af samme navn. I den vestlige del af Haldensbol skulle imidlertid 3 otting skov, som hans bryde³⁰) Ketil Streng på den tid dyrkede, senere tilfalde Knud Snubbes søn Mads.

Testamentet blev imidlertid på det heftigste anfægtet af ridderen Jens Urne, der efter navnet at dømme må have været en ætling af Ketil Urne, måske hans sønnesøn. Jens Urne tilbageholdt godset, så klosteret den 11. 10. 1283 så sig nødsaget til at indanke sagen for både konge og ærkebiskop, der overlod afgørelsen til Ribebispen. Sagen trak imidlertid ud. Fra de to modparters side søgte man til selveste paven, men først den 2. 6. 1290 bilagdes striden med bisperne i Slesvig og

Ribe som voldgiftsdommere til gunst for klosteret. Skønt man frakendte Jens Urne al ret til det omstridte jordegods, gav man ham dog valget mellem at modtage 100 mark af munkene i Løgum eller overtage stridens æble for 500 mark³¹). Da han valgte det sidste, blev det ham, der beholdt jordegodset, men hermed slutter også vor viden om Urneslægten i Bjolderup sogn.

Det vil næppe kunne bevises, om den middelalderlige slægt Urne i Bjolderup sogn har haft tilknytning til den senere danske adelslægt af samme navn, der uddøde i 1903³²). En enkelt ting kunne dog måske tyde på, at der har været en forbindelse mellem de to slægter. I den gamle Hjordkær kirkebog — vor landsdels ældste — har sognepræsten

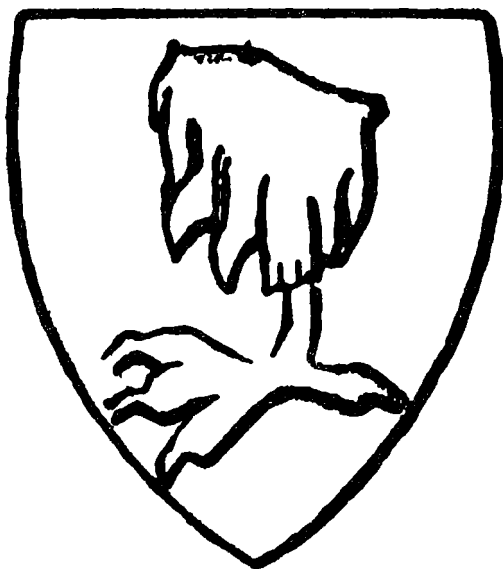

Arnkiel slægtens våben

efter 1590 et par gange ud for sine indførelser vedrørende familien Arnkiel, der på den tid sad på Toldsted, tegnet et fuglelår og en fugleklo, åbenbart Arnkielernes mærke³³). Nu kan dette slægtsmærke ganske simpelt være opstået ved en folkeetymologisk tydning af navnet (arn = ørn og kiel = fjer), men mere rimelig er det dog at antage, at mærket har været knyttet til den jord, som Toldsted

ligger på, og som Arnkielerne har overtaget, og at denne jord så oprindeligt har tilhørt Urneslægten i Bjolderup sogn, idet den danske adelslægt af dette navn førte nøjagtigt samme mærke i sit våbenskjold. Da Hjordkær sogn først skal være dannet i 1522³⁴), er det sandsynligt, at Nybøl med jorden omkring Toldsted oprindeligt har hørt til Bjolderup sogn. Andre dele af Hjordkær har nemlig haft tilknytning til nabosognet mod syd³⁵).

Et helt andet forhold peger også hen på, at jorden omkring Toldsted oprindeligt har tilhørt en stormand. Omkring Hærvejen lige syd for Toldsted har kartografen Johs. Mejer engang i 1600-tallet indtegnet marknavnet Tullisvang³⁶). Endnu den dag i dag fører et par høje lidt længere mod sydvest betegnelsen Tulleshøje. Uden tvivl peger disse sted-

Urne slægtens våben

navne hen på tulen, oldtidsbygdens førende mand med både judicielle og sakrale opgaver³⁷). Vil det efter det fremførte være urmeligt at antage, at de middelalderlige Urners hedenske forfædre har siddet inde med tuleværdigheden og således i kraft af denne stilling haft det førende ord på tinget i Urne skoven?

5. Hvor afholdtes Urnehoved landsting?

I diskussionen om Urnetingets beliggenhed har man gang på gang fremsat den — som man skulle synes — rimelige tanke, at man har flyttet rundt på tinget efter vejr og vind, ligesom det også er blevet hævdet, at tinget i tidens løb har haft forskellige pladser. Rets-historikeren Poul Johs. Jørgensen imødegår imidlertid meget bestemt disse teorier³⁸). Kun når ganske tvingende grunde har nød-vendiggjort en flytning af tingstedet, er dette sket. Eriks sjællandske Lov bestemmer med al tydelighed for herredstingenes vedkom-mende, at tingstedet skal fastsættes af både konge og herredsmænd, hvilket vel også har været gældende praksis, når det drejede sig om landstingene. For øvrigt var ikke alene tingstedet ganske nøje fastlagt. Det samme gjaldt både tingtiden og hvem der tilhørte tingfolket.

Landstinget på Urnehoved synes da også ganske bevidst at være anbragt omtrent i midten af de tre gamle sønderjyske sysler på et forholdsvis let tilgængeligt højde-drag med vid udsyn over omegnen. Da der med støtte i hele det primære kildestof ikke kan råde tvivl om, at landstinget på Urneho-ved skal søges inden for det bakke-drag, der har lagt navn til det, bliver spørgsmålet kun, om det i nutiden er muligt at stedfæste det nøjagtigt.

Da tinget som nævnt har været henlagt til et ganske nøje afgrænset område, bør det utvivlsomt søges på den kirkelige stufjord. Allerede Jyske Lov fra 1241 har en bestem-melse om, at kirkestuf ved solskifte af by-marken ikke skal rebes sammen med den øv-rige landsbyjord³⁹). Den kirkelige stufjord kom dermed ned igennem tiderne til at om-fatte nøjagtigt det samme jordstykke, hvor-foi man har gjort jord, som ønskedes udlagt til et bestemt formål, til kirkestuf, der oven-ikøbet var skattefri⁴⁰).

Det vil derfor være naturligt at søge Ur-netingets plads på den kirkelige stufjord.

Nu træffer det sig så heldigt, at der netop fra Bjolderup sogn er bevaret den ældste forteg-nelse over kirkejord, som kendes fra nogen nordslesvigsk landsbykirke, idet den skriver sig fra året 1443, altså fra en tid, da der endnu jævnligt blev afholdt landsting på Ur-nehoved.

Bjolderup kirkes jordliste omtaler to jord-stykker i den østlige del af Bolderslev by-mark, der som bebyggelse nutildags kaldes Bolderslevskov. Ved Hestehaverne (apud »Heesthaw«) lå een plaustrum (= læs) jord, og i Lyseg (»Lusech«, 1704: »Lüseeg«) hør-te een plaustrum (= læs) jord og en eng, der var 4 dobbeltskær bred, til kirkens stuf-jord⁴¹). Lyseg omtales endnu i en jordebog fra 1704 som »ein klein stück in Boldersle-ben holtzung«⁴²), og er det samme stykke kirkejord, som nævnes i Bjolderup kirkein-ventarium fra 1763, hvor det siges at ligge midt i ridefogedens jord, tydelig afmærket med sten⁴³). På den tid var ridefogeden imid-lertid ikke som i tidligere tid identisk med Bolderslev Frigårds ejer. Fra 1718 til 1777 indehavde frigårdsejerne nemlig ikke ride-fogedværdigheden⁴⁴).

Mens Lyseg således kan følges helt op til udskiftningstiden, gik kirkejorden ved Heste-haverne tabt for kirken. I et udateret kirke-inventarium, der må være forfattet af sogne-præsten Peter Generanus kort efter sin til-trædelse i 1644⁴⁵), siger denne om jordstyk-ke »apud Heesthaw«: Diese Wische hatte der Vaget zu Boldersleff vertauschet und keine Wiederlage gegeben«. Den Bolderslev ride-foged, der på den tid ejede frigården, havde altså uden erstatning tilegnet sig dette jord-stykke, og da sognepræsten Chr. Posselt i 1763 optegnede kirkens jordegods måtte han forgæves efterlyse den ene ager ved Bolders-lev skov. Man vidste på indeværende tids-punkt ikke mere, hvem der havde tilegnet sig dette stykke kirkestuf.

Ved udskiftningen af Bolderslevs jorder i 1769 skete der en tilsyneladende ubetydelig jordudveksling, som efter lokaliseringen at

dømme ikke kan være andet end det jordstykke, man i 1443 kaldte »apud Heesthaw«. I 1769 kaldtes det »et lille stykke jord østen vejen«. Vejen er her den vej, der skiller markerne Kogang og Hestehaverne, og som øst for Hærvejen løber parallelt med denne. Bemærkelsesværdigt er det, at ingen af gårdene i Bolderslev ved udskiftningen modtog en godskrivning for dette 2 demat og 15 roder store område⁴⁶). Det synes således, som om man endnu på udskiftningstiden har haft forståelse for, at dette jordstykke var gammelt fælleseje.

Man havde da også helt op til nyeste tid spor af, at denne jord i tidligere tid havde haft sin specielle anvendelse. Der fandtes nemlig på denne mark svage rester af havninger i jordsmonnet, af form som en firkant. Den folkelige fantasi dannede en myte om en »Baldursborg«, hvor den formodede grundlægger af Bolderslev skulle have haft sit tilhold. Senere har man hertil villet henlægge det i Knud Snubbes testamente nævnte Haldensbol⁴⁷), og endvidere har den påstand ofte været fremsat, at Christian IV's jagthus skulle have ligget her. Imidlertid er det muligt ad arkivalisk vej at dokumentere, at jagthuset har udgjort en del af Bolderslev Frigård, der på denne tid gjorde fyldest som kongelig gæstegård⁴⁸). Haldensbol er det idag ganske ugørligt at stedfæste ligesåvel som Ættebol, der også nævnes i Knud Snubbes testamente. Dr. phil. Vilh. la Cour har da også foretaget en undersøgelse af stedet uden at kunne finde spor af en bebyggelse⁴⁹). I 1937 blev der af den nuværende ejer af marken gravet efter mergel i den mergel-svangre jord, og ethvert spor af menneskers virke i fortiden på dette sted er derved blevet fuldstændigt udslettet.

Imidlertid skulle det efter det fremførte være indlysende, at det, man har kunnet se, har været resterne af de såkaldte fire tingsstokke, tingsbænke eller tingskamler. Disse dannedes ved, at man i en firkant anbragte en række større sten, hvorover der lagdes

planker eller bjælker. Når der var kaldt sammen til tinge, sad her de ansete mænd, som ledede tingets forhandlinger⁵⁰). Det er derfor uden tvivl det gamle tinganlæg, der i allernyeste tid er blevet ødelagt.

Skønt det som nævnt har været muligt at følge Lyseg helt op til udskiftningstiden, er selve stednavnet Lyseg forlængst gået af mode. Med sognefogeden i Nyhøl som kilde fortæller v. Timm i sin under afsnittet om Løgpold nævnte indberetning fra 1846, at Løgpold efter gamle folks udsagn oprindelig skulle have været omgivet med høje træer. Der er imidlertid intet, der tyder på, at dette har været tilfældet. Langt snarere har man haft Lyseg i tankerne, da der i dette område endnu den dag i dag forefindes mange egetræer, både gamle og unge, et syn, man overhovedet ikke træffer magen til noget andet sted på Urnehoved. Mens disse egetræer således med en slående tydelighed forklarer meningen med sidste stavelse i Lyseg for nutidens mennesker, er forleddet utvivlsomt af sakralt indhold. Lyseg kan udmærket tale at jævnføres med lignende stednavne som Lysbjerg og Lyshøj, der utvivlsomt rummer minder om en hedensk lysdyrkelse⁵¹). I Lyseg i den gamle Urne skov må det antages, at den helligdom, det *vi*, som var knyttet til det nærliggende landsting på Urnehoved, har været. De tre kongerigske landsting har i lighed hermed været afholdt ved de gamle kultpladser Viborg, Ringsted og Lund.

Tingstedet og kultstedet på Urnehoved er nutildags forbundet med en gammel vej, der ved sin bredde, omgivet af et frodigt hegn, bestående af egepurl, tjørnekrat, hassel og slåbærbuske, klart viser, at der her ikke er tale om en almindelig markvej. Ved udskiftningen af Bolderslevs marker brugte man da også denne vej og *ikke* Hærvejen som grænse mellem de udskiftede områder. Den nuværende vej fra Bolderslevskov ned imod Bolderslev er imidlertid ikke af gammel dato. Forholdene på udskiftningstiden og markskel på vore nuværende målebordsblade viser med

al tydelighed, at den gamle vej fra Bolderslev til Urne skoven havde sit forløb langs med et gammelt hegnsklædt dige, der endnu findes lidt syd for det nutidige vejstrøg. Den oprindelige vej langs med det gamle dige støder vinkelret til vejen fra tingstedet til offerlunden omtrent midtvejs mellem disse to lokaliteter, således at vejen fra Bolderslev imod nord har ført til tingpladsen, mens den sydgående arm har ført hen til oldtidens offerland Lyseg, som ved kristendommens indførelse naturligvis overgik til kirkens eje. Skønt der imod syd muligvis har været en forbindelsesvej fra Lyseg til den gamle sønderjyske tværvej fra Sundeved til Vesterhavet over Ensted, Uge og Tinglev, gik samkvæmmet med omverdenen dog fortrinsvis over Bolderslev, der lå, hvor den gamle Hærvej fra Ris til Uge og Kliplev mødtes med Frisvejen fra sydvest og den gamle fra nordvest kommende Ribervej, som stødte til Hærvejen ved Bolderslevs nordlige nabobyer Søderup og Alslev. På baggrund af disse vejes forløb forstås betydningen af krongodset i Søderup og Alslev, der nævnes i Kong Valdemars Jordebog fra 1231, og i Bolderslev, der omtales i 1285 ved Danehoffets dom i Nyborg, hvor hele det sønderjyske »kongeleve« blev optalt⁵²).

Et måske endnu mere talende vidnesbyrd om det gamle tingsteds beliggenhed er de

stier, der er afsat på de tyske landmålerkort over Bolderslev bymark fra omkring 1870. En sti kom i ældre tid fra Torp, middelalderens Urnetorp, i sydøst og førte gennem skoven frem til tingstedet ved Hestehaverne, hvor den brat standser. En anden gammel sti førte fra tingstedet sønden om det nuværende Nygård og forlod Bolderslev mark i nordøstlig retning. Skønt den sidstnævnte sti nu ikke kan følges ud over sognets grænser, er der her uden tvivl tale om ældgamle forbindelser til Sundeved og Åbenrå fjord. Den sti, der forlod Bolderslev bymark i nordøstlig retning, har rimeligvis haft tilslutning til den vej, der nu fører forbi Farversmølle i Åbenrå Sønderkov (ovenfor Farversmølle gammel helligkilde); stien fra Torp er vel det sidste led af den fra Felsted sogn kommende tingsti. En tredje sti, der dog kun kan have haft lokal betydning, idet den ingen fortsættelse havde, gik fra Lyseg tæt forbi Stenbjerg kro på Løgpold ned til Bolderslev.

Urnetingets centrale stilling i datidens politiske liv svarer således også til de faktiske forhold. Den kirkelige stufjords beliggenhed i 1443, de tidligere rester af et eller andet menneskeligt forehavende i jordsmonnet, samt gamle veje og stiers forløb er de fra fortiden levnedede vidnesbyrd om det gamle landstings beliggenhed.

KILDER OG HENVISNINGER

- 1) Jes N. Schmidt: Urnehoved-Eggen (Antiquarisk Tidsskrift 1849—51, genoptrykt i Sdrj. Mdsskr. 4. årg. 27—30, 40—45, 61—64).
- 2) Sønderjyllands Historie I. 344 (Vilh. la Cour).
- 3) Saksens Danesage, oversat af Jørgen Ottrik, II. 285.
- 4) Sønderjyllands Historie II. 268 f. (Vilh. la Cour).
- 5) Johs. Steenshrup: Studier over Kong Valdemars Jordebog (1874) 2—3.
- 6) Gertz: Scriptores minores I. 137.—188.—136.
- 7) A. D. Jørgensen mener også, at Erik Emune blev dræbt på Urnetinget. Drabet fandt nemlig sted på en lørdag, og på lørdage holdtes der gerne landsting, men derimod ikke herredsting (A. D. Jørgensen: Historiske Afhandlinger I. 243—246).
- 8) Sejdlin: Diplomatarium Flensborgense I. 133—141.
- 9) Urkundensammlung d. Gesellschaft f. schles.-holst.-laueb. Geschichte IV. nr. 19. — N. N. Palek: Samml. d. wichtigsten Urkunden 22.
- 10) Nic. Heldvaderus: Sylva chronologica (1624). Niels Heldvad, der indtil 1611 var præst i Hellevad, hvor han var fulgt sin far i embedet, må siges at være en velinformeret kilde, hvad forhold fra hans egen hjemegn angår.
- 11) Gaspar Danckwerth bemærker, at andre søger Urnehoved ved Gross u. Klein Arenshøvet i det frisiske. I Repertorium Diplomaticum II.

- rk. 7. bd. 385 omtales i et udateret brev en eng »to Vrnehouede, de bruket Boye Nomensz«. Denne lokalitet må være det frisiske Arnshøft.
- 12) E. Pontoppidan: Danske Atlas (1781) VII. 304—305.
- 13) L.A. Uge præstearkiv. II 2. 1754. 82. 1920—23. Forskelligt.
- 14) Neues staatsbürg. Magazin II. 869.
- 15) Jes N. Schmidt i Sdrj. Mdsskr. 4. årg. 28 efter artikel af Worsaae i »Dannevirke«.
- 16) Sdrj. Mdsskr. 1948. 137—139.
- 17) Hans J. Bertelsen: Landstinget på Urnehoved (dagbladet »Hejmdal« 21. 8. 1948).
- 18) Johs. Schrøder: Topographie des Herzogthums Schleswig (1837) 120.
- 19) E. Alberti. Lexikon d. schl.-holst. Schriftsteller 1829—66 om Schrøder.
- 20) 12ter Bericht d. königl. schl.-holst.-lauenbg. Gesellschaft für die Sammlung und Erhaltung vaterländischer Alterthümer (1847) 35—36.
- 21) Asmus Eschelsen, søn af sandemand Eschel Asmussen i Nybøl, født 16. 2. 1794, sandemd. 1832, sognefoged 1833, søgte i 1848 under oprørsregeringen sin afsked sammen m. Åbenrå amts øvrige sognefogeder (Åbenrå Amts journal 1848 XV, 45). Dannebrogsmænd 1850. I Åb. amtshus' indstilling hedder det om ham: »Endskjøndt allerede i en noget fremrykket Alder og ikke uden nogen Svækkelse efter en heftig formentlig med noget Apoplexi forbunden Sygdom, som han tildeels paa-drog sig ved Sindslidelser under Oprørsregimentet, er han et Mynster for en Sognefoged, utrættelig virksom, opoffrende og Hs. Majst. af Hjerlet hengiven. Han er derfor ved sin Retsindighed, Tænksomhed og hele Op-træden en Prydelse for Bondestanden og nyder i en viid Kreds almindelig Agtelse«. (Åb. amts journal 1850 XV, 39). Medlem af »Comitee for dansk Lærnings Fremme« (Festskrift til H. P. Hanssen 191), død 18. 6. 1854. (Åb. amts journal 1854 XIV, 3/6).
- 22) Sdrj. Mdsskr. 4. årg. 40.
- 23) Joh. Kok: Det danske Folkesprog i Sønderjylland (1867) II. 265.
- 24) Sdrj. Mdsskr. 6. årg. 129—134. — Kr. la Cour Pedersen, Skibelund, søgte for øvrigt senere (Sdrj. Mdsskr. 11. årg. 63—70) at aflede Løg-pold af oldn. at luka. Dette tydningsforsøg har imidlertid ingen tilslutning fået og lades derfor ude af betragtning.
- 25) Sdrj. Mdsskr. 16. årg. 126.
- 26) Hans J. Bertelsen: »Hvor afholdes Urnehoved Landsding« (dagbladet »Jydske Tidende« 16. 6. 1948).
- 27) Vilh. Marstrand: Aabenraa c. 1028—1523 (1933) 46—47, 51—54.
- 28) Efter »Danmarks Runeindskrifter, Text«, udg. Lis Jacobsen og E. Moltke.
- 29) Løgumbogens stof vedr. striden med Jens Urne er lettest tilgængelig i Danmarks Riges Breve II. rk. 3 bd. nr. 78, 152, 410.
- 30) Bryde var middelalderens betegnelse på en forpagter, der påtog sig at opdyrke nyt land.
- 31) Sdrj. Årbøger 1945, 68—69 (M. Mackeprang).
- 32) Danmarks Adels Aarbog 1904.
- 33) Sdrj. Mdsskr. 1948, 163.
- 34) Nic. Heldvaderus: Sylva chronologica (1624).
- 35) Således Tågholm (Langebek: Scriptorum rerum danicarum VIII. 61).
- 36) Johs. Mejers Kort over det danske Rige III. Aabenraa Amt, udg. Geodætisk Institut.
- 37) Sdrj. Mdsskr. 1. årg. 10—12, 58—59 (Svend Aakjær), Sønderjyllands Historie, I. 220 (Vilh. la Cour).
- 38) Poul Johs. Jørgensen: Dansk Retshistorie (1940) 243—244; Eriks sjæll. Lov II. 48.
- 39) Danmarks gamle Landskabslove II. Jydske Lov I, 126. »Gæær solskift a by. tha skal hwar man vp giva siin hæfth om all mark vtæn thæt ær ornum oc kirki stuf« (§ I, 55).
- 40) Johs. Steenstrup: Studier osv. 52.
- 41) L.A. Bjolderup præstearkiv. Kirkeinventarium 1763 med indlagte blade. Jordlisten fra 1443 omtaler den kirkelige stufjord på Urnehoved således: »item in campo Bolderslo apud Heesthaw I plaustrum. item ibidem in Lusech I plaustrum I pratum IIII Thwyschare in Latitudine. (Efter Åbenrå provsten Johs. Generani afskrift fra den 16. marts 1614). Omløst i dagbladet »Hejmdal« d. 5. 5. 1948.
- 42) Sdrj. Stednavne IV. 320.
- 43) Kirkeinventariet 1763 fortæller følgende: In der Boldersleber Höltzung in des itzigen Reitvoigts Peter Christensens eingezäunter Wiese nahe an der Uker Höltzung findet sich ein klein Stück abgesteintes Pastoral Land.
- 44) Sdrj. Mdsskr. 1948, 137—139.
- 45) Amtmand Joachim Danckwerth fra Åbenrå omtales nemlig som kammermester i Gøttorp, hvad han blev i nov. 1640, og endv. nævnes Bolderslev fogderis ridefoged Hans Asmussen, der sad inde med sin værdighed, indtil han den 2. nov. 1656 afhændede friggården i Bolderslev til sin søn Hieronymus Hansen Bundesen, hvortil kommer præstens indkomstopgivelser indtil 1642. — Den kirkelige stufjord i Lyseg kaldes i samme dokument

Nørager, en lille mark, der kan stedfæstes den dag idag.

46) Smlgn. Hans J. Bertelsens indlæg i dagbladet »Jydske Tidende« d. 16. 6. 1948.

47) Det er f. eks. tilfældet på målebordsblad 4108! Forhåbentlig rettes denne fejl i senere udgaver.

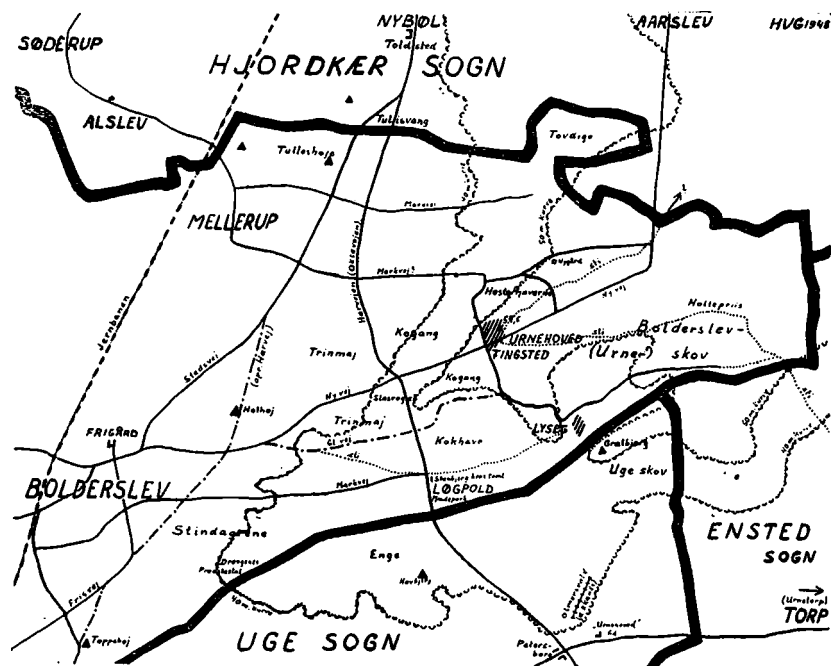
48) L.A. Hdl. amtsarkiv. Bolderslev distrikts officialsager. Smlgn. Sdrj. Mdsskr. 1948. 137—39.

49) Sdrj. Mdsskr. 16. årg. 153.

50) Poul Johs. Jørgensen: Dansk Retshistorie (1940) 244.

51) Sdrj. Mdsskr. 1. årg. 59 (Svend Aakjær).

52) Danmarks Riges Breve II. rk. 3. bd. nr. 139.

Den østlige del af Bjolderup sogn.

Marknavnenes placering er til dels gengivet efter Hans J. Bertelsens oplysninger i »Jydske Tidende« den 16. 6. 1948. Fra Toldsted i nord til Petersborg mod syd ses Hørvejens (Oksevejens) forløb over Urnehoved, hvis udstrækning man får et indtryk af ved at følge 50 og 40 meters kurverne. Gamle vejstrøg er vist med slipledede linier, mens stier er punkterede. Den ældre Hørvej, der i en bue søgte vesten om Urnehoved, er skiltseret fra Nybøl over Bolderslev til Toppehøj. Ved sidstnævnte lokalitet (i kortets sydvestligste hjørne) bøjede den gamle Hørvej mod syd til Uge, mens Frisvejen søgte imod sydvest til de frisiske egne. Ved bakkekudens højeste punkt (54,5 m) lå den kirkelige stufjord, der har afgivet plads til Landstinget på Urnehoved, mens kirkejorden i egebevoksningen Lyseg er vist lidt længere imod syd. Man lægger mærke til Løgpolds beliggenhed ved Hørvejen og tomten af Stenbjerg kro. Umiddelbart nord for Petersborg ses et gammelt jordvirke, almindeligvis kaldt »a Skands«, der ofte sættes i forbindelse med Ollemersdiget længere mod sydvest.

ET SVENSK INITIATIV

AF H. LAUSTEN-THOMSEN

Det er ikke bare »slægtsgårdene«, som i de sidste år mere end tidligere har kaldt ad interesse i vide kredse. Lige så nærliggende har det været at søge kundskab om selve slægternes forhold. Det har givet sig udslag i aetavler og slægtsbøger.

I Hälsingland i Sverige er man imidlertid gået videre, til undersøgelse af landsby- eller større samfunds slægts- og familieforhold. Her i landet havde Cl. Eskildsen fat i en enkelt side af sagen i »Den sønderjydske befolknings slægtsforbindelser«. Derfra er der dog et langt skridt til »Sveriges släktregister«. Det er eet stort granskningsarbejde, som gennemgår de enkelte sognes befolkning familie efter familie og led efter led fra 1600-tallet og frem til vore dage. Det har udsendt to store bind, og i dem kan man, siger professor *Sten Wahlund* i forordet til første bind »på egen hand göra upptäckten, att personer, med vilka man trott sig obefryndad, dock i tidigare släktled ha samma härstamning som en själv«.

Nu rejser der imidlertid et videregående spørgsmål i sammenhæng med disse undersøgelser: I julenummeret af »Alsvensk Samling, medlemsblad for »Riksföreningen för svenskhetens bevarande i utlandet« findes et »Upprop« til svenske udvandrere og deres ef-

terkommere i USA. Dette opråb gælder mennesker med hjemstavn i den del af Hälsingland, hvorfra de nævnte bøger stammer og et enkelt sogn i Gästrikland; man har fortegnelser over udvandrerne derfra med navn og fødselsdag, og nu vil man have registrene kontrolleret. Derfor bedes udvandrerne selv og deres slægtninge om at give supplerende oplysninger til »Släktregistrets länsafdeling« i Gävle.

Opråbet er underskrevet af prins *Bertil*, af erkebiskop *Erling Eidem* og andre fremtrædende svenske mænd, og formålet er »att stärka samhörigheten de båda länderna emellan«, nemlig mellem Sverige og USA.

Der er måske ingen landsdel i Norden med så stærke slægtsforbindelser med Nordamerika som Sønderjylland, både Nord- og Sydslesvig. Det tør være en smuk opgave at skaffe et lignende slægtsregister til veje for udvandrere fra vore enkelte sogne.

Der er derfor også her i landsdelen påtænkt at danne et arkiv med dette formål, selv om man endnu ikke er nået så vidt som i Sverige; men det er morsomt at se, hvorledes ligeløbende tanker og planer samtidigt og vistnok helt uafhængigt af hinanden kan opstå i to nordiske lande.

Åbenrå, julen 1948.

CLAUS MØLLER

FORFATTEREN AF AABENRAAS ÆLDSTE BYKRØNIKE

AF ED. JUHLER

Den, der beskæftiger sig med Aabenraa Bys Historie, kommer ikke udenom Claus Møller eller, som han sædvanlig kaldes, Claus Organist. Vor Viden om de Begivenheder, der i særlig Grad har berørt Byen i ældre Tid, vilde være ret mangelfuld, dersom vi ikke havde denne Mands Optegnelser eller ialfald Afskrifter af dem.

Møller siger i Cimbria litterata, at Claus Møller stammede fra Haderslev og var Søn af Bertram Møller, Organist sammesteds, 1591 blev han Organist i Aabenraa, hvor man af Amtmand Kay Rantzau havde faaet foræret et Orgel til Kirken. Saavidt er vort Kendskab til Claus Møller vist paalideligt nok. Men naar Vilhelm Marstrand i sin Bog om Aabenraa saa fortæller, at den aldrende Claus Møller 1631, altsaa akkurat 40 Aar efter at han var blevet Organist i Byen, gik hen og giftede sig med Mette Paul Petersens Datter, og at der i Aarene derefter fødtes ham 3 Børn, deriblandt en Søn Claus, saa studser man; paafaldende maa det kaldes, at Sønnen ikke er opnævnt efter sin Farfar Bertram eller sin Morfar Paul, og i det hele taget er der noget mærkeligt ved dette sene Giftermaal. Ved Granskning af Aabenraa Bys gamle Retsprotokoller har jeg nu faaet bekræftet, hvad jeg forresten længe har formodet, at der i Aabenraa har levet 2 Organister ved Navn Claus Møller, Fader og Søn.— Den ældre Claus M. maa være død Sommer eller Efteraar 1629, thi den 8. Okt. s. A. afholdtes Skifte i sal. Claus Organists Hus. Der omtales 3 Sønner: Claus, Iver og Christen og en Datter var gift med Jørgen Andersen Decker, og den 21. 3. 1631 tilskødedes sal. Claus Organists Hus og Gaard (det drejede sig om en ½ Stavn) Sønnen Claus. Det er altsaa den Claus Organist, som den 3. 7. 1631 indgik Ægteskab med Metta Paul Petersens Datter;

den 3. 4. 1632 lod de døbe en Datter Botel (opnævnt efter Mormoren Botel Pauls, som blev begravet den 12. 2. 1656), en Søn Claus blev døbt den 2. 3. 34, begr. den 4. 5. 1634, en Datter Gerdrut den 26. 4. 1635, begr. den 14. 7. 1635. Da Jørgen Andersen Decker, der var gift med en Datter af den ældre Claus Organist ogsaa havde en Datter ved Navn Gerdrut, kan vi med temmelig Sikkerhed gaa ud fra, at den ældre Claus Organists Hustru har heddet Gerdrut.

Naar Marstrand mener, at Claus Møller maa være død 1635, hænger det naturligvis sammen med, at der paa en Afskrift af Claus Møllers Optegnelser, dateret 4. 3. 1635 staar sal. Cl. M., men det gælder naturligvis den ældre Cl. M. († 1629). Ganske vist beklædedes Embedet som Organist 1636 af Nis Thomsen, men den yngre Cl. M. kan jo være fraflyttet, hvad der er desto mere sandsynligt, da hverken hans eller hans Kones Død er indført i Kirkebogen. At han ikke er død, men fraflyttet fremgaar tydeligt af Retsprotokollen, hvor det hedder: Den 13. 6. 1636 har Jørgen Decker paa Claus Organists Vegne lagbudt dennes Hus.

For endnu en Gang at vende tilbage til den ældre Claus Organist, saa betragter jeg det som meget sandsynligt, at han var Søn af den Bertram Møller, som døde i Haderslev den 3. 6. 1606. Men naar Dr. Achelis anser denne for identisk med den Bertram Møller, der 1598 blev 6. Lærer ved Latinskolen i Haderslev, saa tillader jeg mig igen at nære Tvivl. Mon der ikke i Haderslev ligesom i Aabenraa har levet 2 Bertram Møller, Fader og Søn? Sønnen, 6. Læreren er altsaa Broder til den ældre Claus Møller i Aabenraa, og det er vel nok ham, som ogsaa Marstrand formoder, der ifølge Aastrup Kirkebog havde Bryllup den 4. 9. 1604.

Resholm mellem Jul og Nytaar

AF JØRGEN JØRGENSEN

Aarets korteste Dage har kun faa Lystimer. Derfor er Fuglelivet ogsaa begrænset selv paa et Fristed som Resholm i Slien.

Morgenen begynde med høj klar Luft og Solskin. Ved Middagstid kom der nogle slemme Hagl- og Regnbyger fra Vest med Lyn og Torden. Temperaturen laa mellem 4 og 8 Graders Varme. Engene var grønne som en Dag i Maj.

Cyklen stilles ind i Færgemandens Gaard og laases. Den skal jo helst med hjem igen. Færgen, som trækkes over Aaen med de mange Navne, skal først hales i Land. Dagen forud havde det været Lavvande, saa den var blevet liggende et Stykke fra Land. Færgemandens Datter kender Turen og har ved nogle kraftige Tag bragt os over, og Turen kan begynde.

Rørskovene paa begge Sider er allerede slaaet. Der er haardt Brug for Rør til de mange forfaldne Tage paa Huse og Gaarde. Her paa Forlandet til Resholm holder nogle Raager til. De kom ud fra de store Træer i Godset »Vinnings« Park, hvor de har overnattet i store Flokke, og hvorfra de om Morgenen spredes ud over Landet. Den næste, vi træffer, er Sortkragen. Der er kun nogle faa Stykker. De yngede sidste Sommer i fritstaaende Træer i Hegnene inden for Resholm, er Standfugle herude og ses Vinteren igennem med deres voksne Yngel afsøge Holmen for noget spiseligt. Dens nære Slægtning, Graakragen, er der i en mindre Flok, Træfugle fra Skandinavien. Disse er helt lyse i det graa, maaske en Flok ovre fra Sverige eller oppe fra Finland? Danmarks Graakrager er mere mørke i det graa.

En Husskade flyver over Resholm og Slien fra Angel til Stegsvig. Den tager Turen i flere Stræk og sætter sig imellem paa en Pæl eller Jordknold. Den er ikke Hurtigflyver. Et Trillefløjt fra Luften! En Flok paa 7 Sneværlinge, ogsaa kaldet Snespurve, flyver over. De er endnu paa Træk og fortsætter over Slien i Retning mod Slesvig og vil over til Vesterhavets Kyster. Smaafulge ses der ikke mange af. En enlig Sanglærke, gemt i Græsset, er her endnu. Den laa ude paa Spidsen ved Pælore. To Grønirsker flyver over mod Vest. Maaske er det et Par paa Træk, maaske skal de som Skaden kun en Tur over til den anden Side? Maager er der ikke mange af. Nogle Stormmaager, mest gamle Fugle, afsøger Kystlinjerne. Den dominerende Maage i disse korte Dage er Svartbagen. 10—12 Stykker, mest gamle udfarvede Fugle med blaasorte Vinger, lever op i Billedet. De flyver enkeltvis over Slien, eller de staar ude paa Østspidsen. Paa samme Spids staar en hel Række Fiskehejrer. 9—12, nej, der er 13. De staar med Hovedet mod Vest mod Vinden, indtil vi kommer dem paa en Afstand af ca. 200 Meter. Med tunge Slag letter de, een efter een, slaar et Slag ud over Hestholm og sætter sig i en Række paa den anden Side Indskæringen mellem Resholm og Engene til Angel ved Fysing.

Fire hvide Knopsvaner ligger paa Slien ude bag Hestholm. Mellem Krigene blev der udsat Svaner i Borggraven ved Gottorp Slot. Nu har de formeret sig og blandet med andre besat Slien i hele dens Længde med mange Par. Neden for den yderste Brink af Østspidsen overrasker vi en Flok Stor Skalle-

sluger. Vi kom til dem med Vinden, saa de har ingen Mulighed for at faa Luft under Vingerne og komme op af Vandet. De styrtede derfor ud i Slien, glemte at dykke, blev liggende nærmest som lammede for derefter at svømme langsomt udefter. Først i en Afstand af tyve Meter begynder de at træde Vand og letter op mod Vinden for at passere os paa kort Afstand i 3 til 4 Meters Højde. Det saa godt ud, Hannerne med deres hvid-gule Bug. »Gule Spidser« kaldes de blandt andet af Strandens Folk. Der var tre Hanner og tre Hunner. Nogle Smaaflokke fløj flere Gange over mod Vest. De ligger i Hedeby Nor i store Sværme. Dykænder er her ikke mange af i Dag. De ligger ogsaa inde i Norene ved Hedeby og Selk og i den indre Sli; to Troidænder flyver forbi, og af Hvinænder ligger der nogle Smaapartier,

mest lige Dele Hanner og Hunner. De hvide Sider lyser i Solen, naar de kommer op paa Vandfladen fra et Dykkerforetagende paa Sliens Bund, eller naar de svirrer forbi i Luften under Klang fra Vingernes hurtige Slag. Af Græsænder er der kun to Arter. Ca. 100 Graaænder, tykke og fede, ligger langs Kysten eller staar oppe i Græsset ude paa Østspidsen, og saa er der en enkelt Krikænd. Hvorfor var der ikke flere? Midt inde paa Holmen fra en lav Tue letter Vandrefalken. Den maatte være der! Inde i Rønder og Huller var der som blæst for Fugle! Den har været derude siden September og toldet sin Part. Navnlig Krikænderne har maattet holde for. De er Lækkerbidsken for den. Der ligger ogsaa Rester efter Maaltider flere Steder, her i Vandrefalkens Rige, hvor den ene er Hersker. *Flensborg Avis.*

Nyt fra landsarkivet

Sager vedrørende de »otte sogne« nu i Åbenrå

Studiet af de »otte sogne«s lokalhistorie har hidtil været besværliggjort ved, at nogle af arkivalierne vedrørende sognene har måttet søges i Viborg, andre i Åbenrå. Kirkebøgerne fandtes således i Viborg, medens de for person- og gårdhistorien næsten ligeså vigtige skyld- og panteprotokoller opbevarede i Åbenrå, hvilket var så meget desto mere uheldigt som de to kilder ofte må bruges side om side. Det vil derfor sikkert blive hilst med glæde i historisk interesserede kredse i Nr. Tyrstrup herred, at fra nu af opbevares alle sager ældre end 1864 fra lokaladministrationens arkiver i Åbenrå, medens sagerne efter 1864, for så vidt de ikke endnu beror ved embederne, stadig må søges i Viborg.

Af sagerne, der er overflyttet til Åbenrå, skal først nævnes kirkebøgerne før 1867, som for de fleste sognes vedkommende går tilbage til det 17. århundrede. Da en stor del af kirkebøgerne fra præsteembederne er afleveret

til landsarkivet i Viborg i to eksemplarer, er det ene af eksemplarerne tilbageholdt der, men fuldstændig er rækken af kirkebøgerne før 1867 ikke mere i Viborg. Måske vil der senere kunne rådes bod herpå ved fotografering. Alle kirkebøger *efter* 1867 må stadig søges i Viborg.

Af de øvrige sager, der nu er afleveret til Åbenrå, skal nævnes kirkeregnskabsbøgerne, der går tilbage til 1564, og en del kirke- og skolesager i provstearkivet, en lang række udskiftningssager og -kort, landvæsenssager, møllesager etc. i amtsarkivet, østeramtstuens og østre husfogderis arkiver, samt en lille lækkerbidsken som Stenderupgårds godsarkiv, der indeholder en mængde pergamentsbreve, hvoraf det ældste er dateret 1519.

Denne overflytning vil i høj grad lette studierne for Nr. Tyrstrup herreds lokal- og personalhistorikere, som forhåbentlig i stadig stigende antal vil søge ned til landsarkivet i Åbenrå. *I.*

<p style="text-align: center;">Aktieselskabet C. I. Christensens Papirhandel E S B J E R G</p>	<p style="text-align: center;">SønderjydsK Tæppefabrik A. R. KJÆRBY A/S HØJER *</p>
<p style="text-align: center;">Ringsted Jernstøberi og Maskinfabrik Aktieselskab RINGSTED</p>	<p style="text-align: center;">Carl M. Cohr's Sølvvarefabriker Aktieselskab Fredericia</p>
<p style="text-align: center;">AKTIESELSKABET NORDISKE KABEL- OG TRAADFABRIKER KØBENHAVN F.</p>	<p style="text-align: center;">Frøcontoret (for undersøgt Markfrø) (Grundlagt 1887) KOLDING Leveringer under Statsfrøkon- trollens selvvirkende Kontrol Antager Frøavlere</p>
<p style="text-align: center;">Aktieselskabet Tapetfabriken „FIONA“ FAABORG</p>	<p style="text-align: center;">Aksel Michelsen Kul- og Traaerhandel Tønder Telefon 2530-2531</p>
<p style="text-align: center;">Aktieselskabet <i>Dampmøllen Victoria</i> Odense</p>	<p style="text-align: center;">Dyekjær & Christensen Fiskeeksport Ringkøbing</p>
<p style="text-align: center;">Pindstrup Mosebrug SAVVÆRK & EMBALLAGEFABRIK Telefon Pindstrup { 13 18</p>	<p style="text-align: center;">N. C. Kloster Haderslev Telf. 2210 - 2211</p>
<p>Skal man til og fra benytter man <i>Sønderjylland</i> Sydfynske Jernbaner</p>	<p style="text-align: center;">Th. Damberg Cigar- & Tobaksfabriker A-S Nykøbing M.</p>
<p style="text-align: center;">De Forenede Teglværker ved Aarhus. Aktieselskab <i>Tlf. 644. Kontor: Parkallé 15, Aarhus. Tlf. 6444.</i> Facadesten, Tagsten, Radialsten, glass. Tagsten og Mursten</p>	<p style="text-align: center;">Hans Jensens Eftf. Trikotagefabrik I K A S T</p>
<p style="text-align: center;">BRUN & SØRENSEN A/S Kgl. Hofleverandør grundlagt 1893 INGENIØRFØRRETNING Varme - Sanitet - Gas - Vand - Elektricitet KØBENHAVN Niels Ebbesenavej 20 Tlf. C. 5036</p> <p>AARHUS Kannikegade 18 Tlf. Nr. 4362 - 4363 - 4364</p>	

Eriksen & Christensen

Aktieselskab

Korn og Foderstoffer

Esbjerg

Sparekassen for Skagen og Omegn

Telefon 57

Skagen

Spare- og Laanekassen for Hobro og Omegn

HOBRO

— Telefon 13

Sparekassen i Nykøbing paa Falster

Langgade 5

Telefon 216

Banken for Skanderborg og Omegn

(SKANDERBORG BANK) A-S

Kontortid 10—3 Telefon 516, 517 og 518

Skanderborg

AKTIESELSKABET

SKARREHAGE MOLERVÆRK

Nykøbing Mors

KURANSTALTEM
Gl. Skovridergaard
IB KRISTIANSEN
KULÆGE
AABEN HELE AARET
SILKEBORG
FORLANG
PROSPEKT
TLF | 514
513

Thisted

Uldspinderi & Tæppefabrik A/S

Thisted

Aktieselskabet

Motorfabriken „Frederikshavn“

Haslev Gymnasium - *Kostskole for Drenge*

Eksamensret til Mellemskole-, Real- og Studentereksamen.

Alle Oplysninger ved Henvendelse til

Peter Kæstel, Rektor. Hasl v

Aktieselskabet

*Banken for Hobro
og Omegn*

Graasten Bank A/S

Kontortid 9—12 & 2—4

Lørdag 9—1

GRAASTEN

Horsens Landbobank A/S

Kontortid 9¹/₂-12¹/₂ og 2¹/₂-4¹/₂

HORSENS

Aktieselskabet

Landbobanken i Skive

SALLING BANK

Kontortid: 9—12 og 2—5

Lørdag 9—2.

Telefon 700 . Skive.

a-s Treborg

Trikotage . Manufaktur en gros

Købmagergade 67-69

København Palæ 8084

Den lollandske Landbo-stands Sparekasse

NAKSKOV Stiftet 1870

Indskudskapital ca. 61,0 Mill

Reserver ca. 3,8 Mill.

Kontorer i: Maribo - Birket -
Dannemarre - Stokkemarke.

International Turist-

og Eksportkørsel

E. J. Lauritzen

Sønderport . Tønder . Tlf. 520

Peter Jessen

Manufaktur og Konfektion

Aabenraa

Sorø Amtstidende

Dagligt Gennemsnits-Oplag
for 2. Halvaar 1947 if. Dansk
Oplagsk. **20.352 Eksemp.**

Akcidenstrykkeri, Lystryksanstalt, Clichéfabrik, Bogbinderi
Hovedkontor: Slagelse. Telf. 2000.
Hovedstadskontor: Telf. Palæ 4758.

*A/S Sønderjydsk
Frøforsyning*

Frøavl og Frøhandel.
AABENRAA

Frølund & Wittrup

Aktieselskabet

HORSENS

Aktieselskabet

Skive Markfrøkontor

Frøavl - Frøhandel

Skive. Telf. 94. 2 Lin.

Paasch & Larsen, Petersen

Aktieselskab

HORSENS Telefoner: 207 — 807 — 808

„CIMBRIA“

Tømmerhandel A S
Aabenraa

Træløst - Bygningsartikler
Støbegods
Tlf 2006 - 2007 - 2008

Vestkysten

Syd- og Vestjyllands største Dagblad

Svend Thorsen:

Lunets Sønner

hft. 5,75, indb. 11,50

WULFFS BOGHANDEL

HADERSLEV

Sparekassen for Svendborg og Omegn

Svendborg

EGONS Blomster

Daglig frisk Frugt og Grønt

Tlf 719. Østergade 40. Tønder

A. Jepsen HERNING

Trikotagefabrik

Vestergade 43 — — Telf. 221

Specialitet: Strikvarer

Snoghøj Gymnastik-
højskole
Fredericia.

3 Maaneders Sommerskole.
5 - Vinterskole.
Skoleplan sendes.

Jørgine Abildgaard. Anna Krogh.